Ustawa rządowa.. 3 maja...

USTAWA RZĄDOWA

dnia 3go Maia 1791 uchwalona.

W IMIĘ BOGA, W TROYCY S. JEDYNEGO.

STANISŁAW AUGUST z Bożéy Łaski, i Woli Narodu KRÓL Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podlaski, Podolski, Inflantki, Smoleński, Siewierski i Czerniechowski: wraz z STANAMI Skonfedowanemi w liczbie podwóyney Naród Polski reprezentuiącemi:

Uznaiąc, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia Konstytucyi Narodowey iedynie zawisł, długiém doświadczeniem poznawszy zadawnione Rządu Naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w iakiéy się Europa znayduie, i z téy dogorywaiącey chwili, która nas samych sobie wróciła, wolni od hańbiących obcéy przemocy nakazów, ceniąc drożéy nad życie, nad szczęśliwość osobistą, exystencyą polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną Narodu, którego los w ręce Nasze iest powierzony; chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntowania Wolności, dla ocalenia Oyczyzny

A

naszéy, i iéy granic, z naywiększą stałością ducha, ninieyszą Konstytucyą uchwalamy; i tę całkowicie za świętą, za niewzruszoną deklaruiemy, dopókiby Naród w czasie Prawem przepisanym wyraźną wolą swoią nie uczuł potrzeby odmienienia w niéy iakiego Artykułu. Do którey to Konstytucyi dalsze Ustawy Seymu teraźnieyszego, we wszystkiem stosować się maią.

I.

Religiia Panuiąca.

Religïą Narodową Panuiącą iest i będzie Wiara Swięta Rzymska Katolicka, ze wszystkiemi iéy Prawami; przeyście od Wiary Panuiacéy do iakiegokolwiek Wyznania, iest zabronione, pod karami apostazyi. Że zaś taż sama Wiara Swięta przykazuie nam kochać bliźnich naszych; przeto wszystkim Ludziom, iakiegokolwiek bądź Wyznania, pokóy w Wierze, i Opiekę Rządową winniśmy, i dlatego wszelkich Obrządków, i Religii wolność, w Kraiach Polskich, podług Ustaw Kraiowych, waruiemy.

II.

Szlachta Ziemianie.

Szanuiąc pamięć Przodków naszych, iako Fundatorów Rządu Wolnego, Stanowi Szla-

checkiemu wszystkie Swobody, Wolności, Prerogatywy pierwszeństwa w życiu prywatnym i publicznym, nayuroczyściey zapewniamy, szczególniey zaś Prawa, Statuta i Przywileie temu Stanowi od Kazimierza Wielkiego, Ludwika Węgierskiego, Władysława Jagiełły, i Witolda Brata iego, Wielkiego Xiążęcia Litewskiego; niemniey od Władysława i Kazimierza Jagiellończyków, od Jana Alberta, Alexandra i Zygmunta pierwszego Braci, od Zygmunta Augusta ostatniego z linii Jagiellońskiey, sprawiedliwie i prawnie nadane, utwierdzamy, zapewniamy, i za niewzruszone uznaiemy. Godność stanu Szlacheckiego w Polscze za równą wszelkim stopniom Szlachectwa gdziekolwiek używanym przyznaiemy. Wszystkę Szlachtę równemi bydź między sobą uznaiemy, nie tylko co do starania się o Urzędy, i o sprawowanie posług Oyczyźnie, honor, sławę, pożytek przynoszących, ale oraz co do równego używania Przywileiów i Prerogatyw Stanowi Szlacheckiemu służących, nadewszystko zaś Prawa, bezpieczeństwa osobistego, Wolności osobistey, i własności gruntowey i ruchomey, tak iak od wieków każdemu służyły, świątobliwie, nienaruszenie zachowane mieć chcemy, i zachowuiemy, zaręczaiąc nayuroczyściey, iż przeciwko własności czyieykolwiek żadnéy odmiany, lub excepcyi w Prawie nie dopuściemy; owszem naywyższa Władza Kraiowa, i Rząd przez nią ustanowiony, żadnych pretensyy pod pretextem

Jurium Regalium, i iakimkolwiek innym pozorem, do własności Obywatelskich, bądź w części, bądź w całości rościć sobie nie będzie. Dla czego bezpieczeństwo osobiste, i wszelką własność komukolwiek z Prawa przynależną, iako prawdziwey społeczności węzeł, iako źrzenicę Wolności Obywatelskiey szanuiemy, zabezpieczamy, utwierdzamy, i aby na potomne czasy szanowane, ubezpieczone i nienaruszone zostawały, mieć chcemy. Szlachtę za naypierwszych Obrońców Wolności, i ninieyszey Konstytucyi uznaiemy. Każdego Szlachcica cnocie, obywatelstwu i honorowi iey świętość do szanowania, iey trwałość do strzeżenia poruczamy, iako iedyną twierdzę Oyczyzny i swobód naszych.

III.

Miasta i Mieszczanie.

Prawo na teraźnieyszym Seymie zapadłe pod tytułem = Miasta nasze Królewskie wolne w Państwach Rzeczypospolitey = w zupełności utrzymane mieć chcemy, i za część ninieyszey Konstytucyi deklaruiemy, iako prawo wolney Szlachcie Polskiey dla bezpieczeństwa ich swobód i całości wspólney Oyczyzny, nową, prawdziwą i skuteczną daiące siłę.

IV.

Chłopi i Włościanie.

Lud rolniczy, z pod którego ręki płynie nayobfitsze bogactw kraiowych źrzódło, który nayliczniejszą w Narodzie stanowi Ludność, a zatym naydzielnieyszą Kraiu siłę, tak przez sprawiedliwość, ludzkość i obowiązki Chrześciiańskie, iako i przez własny nasz interes dobrze zrozumiany, pod opiekę Prawa i Rządu Kraiowego przyymuiemy, stanowiąc: iż odtąd iakiebykolwiek swobody, nadania, lub umowy, Dziedzice z Włościanami dóbr swoich autentycznie ułożyli, czyliby te swobody nadania i umowy były z Gromadami, czyli też z każdym osobno Wsi Mieszkańcem zrobione, będą stanowić wspólny i wzaiemny obowiązek, podług rzetelnego znaczenia warunków i opisu zawartego, w takowych nadaniach i umowach pod opieką Rządu kraiowego podpadaiący. Układy takowe i wynikaiące z nich obowiązki, przez iednego Właściciela gruntu dobrowolnie przyięte, nie tylko iego samego, ale i następców iego, lub Prawa Nabywców tak wiązać będą, iż ich nigdy samowolnie odmieniać nie będą mocni. Nawzaiem Włościanie, iakieykolwiek bądź maiętności, od dobrowolnych umów, przyiętych nadań, i z niemi złączonych powinności usuwać się inaczey nie będą mogli, tylko w takim sposobie i z takiemi warun-

kami, iak w opisach tychże umów postanowione mieli, które czy nawieczność, czy do czasu przyięte, ściśle ich obowiązywać będą. Zawarowawszy tym sposobem Dziedziców przy wszelkich pożytkach od Włościan im należących, a chcąc iak nayskuteczniey zachęcić pomnożenie Ludności kraiowey, ogłaszamy wolność zupełną dla wszystkich ludzi, tak nowo przybywaiących, iako i tych, którzyby pierwey z Kraiu oddaliwszy się, teraz do Oyczyzny powrócić chcieli, tak dalece, iż każdy człowiek do Państw Rzeczypospolitey nowo z któreykolwiek strony przybyły, lub powracaiący, iak tylko stanie nogą na ziemi Polskiey, wolnym iest zupełnie użyć przemysłu swego iak i gdzie chce; wolny iest czynić umowy na osiadłość, robociznę lub czynsze, iak i dopóki się umówi; wolny iest osiadać w Mieście, lub na Wsiach, wolny iest mieszkać w Polszcze, lub do kraiu, do którego zechce, powrócić, uczyniwszy zadosyć obowiązkom, które dobrowolnie na siebie przyiął.

V.

Rząd czyli oznaczenie Władz publicznych.

Wszelka Władza społeczności ludzkiey początek swóy bierze z woli Narodu. Aby więc całość Państw, wolność Obywatelska i porządek społeczności w równey wadze zostawały,

trzy Władze Rząd Narodu Polskiego składać powinny, i z woli Prawa niniejszego na zawsze składać będą, to iest: *Władza Prawodawcza* w Stanach Zgromadzonych, *Władza Naywyższa Wykonawcza* w Królu i straży, i *Władza Sądownicza* w Jurysdykcyach na ten koniec ustanowionych, lub ustanowić się maiących.

VI.

Seym czyli Władza Prawodawcza.

Seym czyli stany Zgromadzone na dwie Izby dzielić się będą: na Izbę poselską i na Izbę Senatorską pod Prezydencyą Króla. Izba Poselska, iako wyobrażenie i Skład Wszechwładztwa Narodowego, będzie świątynią Prawodactwa. Przeto w Izbie Poselskiey naypierwey decydowane będą wszystkie Proiekta: 1mo *Co do Praw ogólnych*, to iest, Konstytucyynych, Cywilnych, Kryminalnych, i do ustanowienia wieczystych Podatków; w których to materyach propozycye od Tronu Woiewództwom, Ziemiom i Powiatom do roztrząśnienia podane, a przez Instrukcye do Izby przychodzące naypierwsze do decyzyi wzięte bydź maią. 2do *Co do Uchwał Seymowych*, to iest Poborów doczesnych, Stopnia Monety, zaciągnienia długu Publicznego, Nobilitacyi i innych nagród przypadkowych, Rozkładu wydatków publicznych, ordynaryynych i extraordy-

naryynych, Woyny, Pokoiu, ostateczney Ratyfikacyi Traktaków Związkowych i Handlowych, wszelkich Dyplomatycznych Aktów i Umów, do Prawa Narodów ściągaiących się, Kwitowania Magistratur Wykonawczych, i tym podobnych zdarzeń głównym narodowym potrzebom odpowiadaiących; w których to materyach Propozycye od Tronu, prosto do Izby Poselskiey przychodzić maiące, pierwszeństwo w prowadzeniu mieć będą. — Izby Senatorskiey złożoney z Biskupów, Woiewodów, Kasztelanów i Ministrów, pod Prezydencyą Króla, maiącego Prawo raz dać *Votum* swoie, drugi raz *Paritatem* rozwiązywać osobiście lub nadesłaniem zdania swego do teyże Izby, obowiązkiem iest: 1*mo* Każde Prawo, które po przeyściu formalném w Izbie Poselskiey do Senatu natychmiast przesłane bydź powinno, przyiąć lub wstrzymać do dalszey Narodu deliberacyi, opisaną w Prawie większością głosów, przyięcie, moc i świętość Prawu nadawać będzie. Wstrzymanie zaś, zawiesi tylko Prawo do przyszłego ordynaryynego Seymu: na którym gdy powtórna nastąpi Zgoda, Prawo zawieszone od Senatu przyiętym bydź musi. 2*do* Każdą Uchwałę Seymową w materyach wyżey wyliczonych, którą Izba Poselska Senatowi przysłać natychmiast powinna, wraz z tąż Izbą Poselską, większością głosów decydować, a złączona Izb obudwóch większość podług Prawa opisana, będzie wyrokiem i wolą Sta-

nów. Waruiemy, iż Senatorowie i Ministrowie w obiektach sprawowania się z urzędowania swego, bądź w Straży, bądź w Kommissyi, *Votum decisivum* w Seymie nie będą mieli, i tylko zasiadać w ten czas w Senacie maią dla dania explikacyi na żądanie Seymu. Seym zawsze gotowym będzie. Prawodawczy i Ordynaryyny rozpoczynać się ma co dwa lata, trwać zaś będzie podług opisu Prawa o Seymach. Gotowy, w potrzebach nagłych zwołany stanowić ma o téy tylko materyi, do którey zwołanym będzie, lub o potrzebie po czasie zwołania przypadłéy; Prawo żadne na tym ordynaryynym Seymie, na którym ustanowione było, znoszonym bydź nie może. Komplet Seymu składać się będzie z liczby Osób niższym Prawem opisanéy, tak w Izbie Poselskiéy iako i w Izbie Senatorskiéy. Prawo o Seymikach na teraźnieyszym Seymie ustanowione, iako nayistotnieyszą zasadę Wolności Obywatelskiéy, uroczyście zabezpieczamy. Jako zaś Prawodactwo sprawowane bydź nie może przez wszystkich, i Naród wyręcza się w téy mierze przez Reprezentantów czyli Posłów swoich dobrowolnie wybranych; Przeto stanowiemy, iż Posłowie na Seymikach obrani w Prawodactwie, i ogólnych Narodu potrzebach, podług niniejszéy Konstytucyi uważani bydź maią, iako Reprezentanci całego Narodu, będąc składem ufności powszechnéy. Wszystko i wszędze większością głosów ude-

cydowane bydź powinno. Przeto *liberum veto*, Konfederacye wszelkiego gatunku i Seymy Konfederackie, iako duchowi ninieyszéy Konstytucyi przeciwne, Rząd obalaiące, Społeczność niszczące, nazawsze znosiemy. Zapobiegaiąc z iednéy strony gwałtownym i częstym odmianom Konstytucyi Narodowéy, z drugiéy uznaiąc potrzebę wydoskonalenia onéy, po doświadczeniu iéy skutków, co do pomyślności publiczney; porę i czas rewizyi i poprawy Konstytucyi co lat Dwadzieścia Pięć naznaczamy: Chcąc mieć takowy Seym Konstytucyiny Exraordynaryynym, podług osobnego o nim Prawa opisu.

VII.

Król, Władza Wykonawcza.

Żaden Rząd naydoskonalszy bez dzielnéy Władzy Wykonawczéy stać nie może. Szczęśliwość Narodu od Praw sprawiedliwych, Praw skutek od ich wykonania zależy. Doświadczenie nauczyło, że zaniedbanie téy części Rządu niesczęściami napełniło Polskę. Zawarowawszy przeto wolnemu Narodowi Polskiemu Władzę Praw sobie stanowienia i moc baczności nad wszelką Wykonawczą Władzą, oraz wybierania Urzędników do Magistratur: Władzę naywyższego wykonywania Praw KROLOWI w Radzie iego oddaiemy: która to Rada *Stra-*

żą Praw zwać się będzie. Władza Wykonawcza do pilnowania Praw i onych pełnienia ściśle iest obowiązaną. Tam czynną z siebie będzie, gdzie Prawa dozwalaią, gdzie Prawa potrzebuią dozoru Exekucyi, a nawet silney pomocy. Posłuszeństwo należy się iey zawsze od wszystkich Magistratur: moc przynaglenia nieposłuszne i zaniedbuiące swe obowiązki Magistratury w iey ręku zostawiamy. Władza Wykonawcza nie będzie mogła Praw stanowić ani tłumaczyć, Podatków i Poborów pod iakimkolwiek imieniem nakładać, Długów publicznych zaciągać, rozkładu dochodów Skarbowych przez Seym zrobionego odmieniać, Woyny wydawać, Pokoiu ani Traktatów i żadnego Aktu Dyplomatycznego *definitive* zawierać. Wolno iey tylko będzie tymczasowe z Zagranicznemi prowadzić negocyacye, oraz tymczasowe i potoczne dla bezpieczeństwa i spokoyności Kraiu wynikaiące potrzeby załatwiać, o których nayblizszemu Zgromadzeniu Seymowemu donieść winna. — Tron Polski Elekcyinym przez Familie mieć na zawsze chcemy i stanowiemy. Doznane klęski Bez-królewiów peryodycznie Rząd wywracaiących, powinność ubezpieczenia losu każdego Mieszkańca Ziemi Polskiéy, i zamknięcia na zawsze drogi wpływom Mocarstw Zagranicznych, pamięć świętności i szczęścia Oyczyzny Naszéy, za czasów Familiy ciągle panuiących, potrzeba odwrócenia od ambicyi Tronu obcych, i możnych Polaków zwrócenia do

iednomyślnego wolności Narodowey pielęgnowania, wskazały roztropności Naszey oddanie Tronu Polskiego Prawem następstwa. Stanowiemy przeto, iż po życiu, iakiego Nam dobroć Boska pozwoli, Elektor dzisieyszy Saski w Polszcze królować będzie; Dynastya przyszłych Królów Polskich zacznie się na Osobie Fryderyka Augusta dzisieyszego Elektora Saskiego, którego Sukcessorom *de lumbis* z Płci Męzkiey Tron Polski przeznaczamy. Naystarszy Syn Króla panuiącego po Oycu na Tron następować ma. Gdyby zaś dzisieyszy Elektor Saski nie miał Potomstwa Płci Męzkiey, tedy Mąż przez Elektora, za zgodą Stanów Zgromadzonych, Córce Jego dobrany, zaczynać ma linią następstwa w płci męzkiey do Tronu Polskiego. Dla czego Maryą Augustę Nepomucenę Córkę Elektora za Infantkę Polską deklaruiemy, zachowuiąc przy Narodzie Prawo, żadney preskrypcyi podpadać niemogące, wybrania do Tronu, drugiego Domu, po wygaśnieniu pierwszego. — Każdy Król wstępuiąc na Tron wykona przysięgę BOGU i Narodowi, na zachowanie Konstytucyi ninieyszey, na Pacta Conventa, które ułożone będą z dzisieyszym Elektorem Saskim, iako przeznaczonym do Tronu, i które tak iak dawne wiązać Go będą. — Osoba Króla iest święta i bezpieczna od wszystkiego. Nic sam przez się nie czyniący, za nic w odpowiedzi Narodowi bydź nie może. Nie samowładzcą, ale Oycem i Głową Narodu bydź powinien,

i tym go Prawo i Konstytucya ninieysza bydź uznaie i deklaruie. Dochody tak iak będą w Paktach Konwentach opisane, i Prerogatywy Tronowi właściwe ninieyszą Konstytucyą dla przyszłego Elektora zawarowane tkniętemi bydź nie będą mogły. Wszystkie Akta Publiczne, Trybunały, Sądy, Magistratury, Monety, Stęple, pod Królewskim iść powinny Imieniem. Król któremu wszelka moc dobrze czynienia zostawiona bydź powinna, mięć będzie *jus agratiandi* na śmierć skazanych, prócz *in Criminibus Status.* Do Króla rozrządzenie naywyższe siłami zbroynemi Kraiowemi w czasie woyny i nominowanie Kommendantów Woyska należéć będzie, z wolną atoli ich odmianą za wolą Narodu; patentować Officyerów i mianować Urzędniki podług Prawa niższego opisu, nominować Biskupów i Senatorów, podług opisu tegoż Prawa, oraz Ministrów iako Urzędników pierwszych *Władzy Wykonawczey* iego będzie obowiązkiem. — Straż czyli Rada Królewska do dozoru, całości, i Exekucyi Praw Królowi dodana, składać się będzie: 1*mo.* Z Prymasa iako Głowy Duchowieństwa Polskiego, i iako Prezesa Komissyi Edukacyyney, mogącego bydź wyręczonym w Straży przez pierwszego ex ordine Biskupa, którzy rezolucyi podpisywać nie mogą 2*do.* Z pięciu Ministrów, to iest: Ministra Policyi, Ministra Pieczęci, Ministra Belli, Ministra Skarbu, Ministra Pieczęci do Spraw Zagranicznych. 3*tio.*

Z dwóch Sekretarzów, z których ieden Protokuł Straży, drugi Protokuł Spraw Zagranicznych trzymać będą; Obadwa bez *Votum* decyduiącego. — Następca Tronu z małoletności wyszedłszy, i przysięgę na Konstytucyą wykonawszy, na wszystkich Straży posiedzeniach, lecz bez głosu, przytomnym bydź może — Marszałek Seymowy, iako na dwa lata wybrany, wchodzić będzie w liczbę zasiadaiących w Straży, bez wdawania się w iey rezolucye, iedynie dla zwołania Seymu gotowego w takim zdarzeniu: gdyby on uznał w przypadkach koniecznego zwołania Seymu gotowego wymagaiących, rzetelną potrzebę, a Król go zwołać wzbraniał się, tedy tenże Marszałek do Posłów i Senatorów, wydać powinien listy okólne, zwołuiąc onych na Seym gotowy, i powody zwołania tego wyrażaiąc. Przypadki zaś do koniecznego zwołania Seymu są tylko następuiące: 1*mo* W gwałtowney potrzebie do Prawa Narodów ściągaiącey się, a szczególniey w przypadku woyny ościenney. 2*do* W przypadku wewnętrznego zamieszania grożącego rewolucyą Kraiu, lub kollizyą między Magistraturami. 3*tio* W widocznym powszechnego głodu niebezpieczeństwie. 4*to* W osierociałym stanie Oyczyzny przez śmierć Króla lub niebezpieczney iego chorobie. Wszystkie rezolucye w Straży roztrząsane będą przez skład wyżey wspomniony: Decyzya Królewska po wysłuchanych wszystkich zdaniach przeważać powinna, aby iedna była

w wykonywaniu Prawa wola; przeto każda ze Straży rezolucya pod Imieniem Królewskim, i z podpisem ręki iego wychodzić będzie; powinna iednak bydź podpisana także przez iednego z Ministrów zasiadaiących w Straży, i tak podpisana do posłuszeństwa wiązać będzie, i dopełnioną bydź ma, bądź przez Kommissye, bądź przez iakieżkolwiek Magistratury wykonawcze, w tych iednak szczególnie materyach, które wyraźnie ninieyszym Prawem wyłączone nie są. W przypadku gdyby żaden z Ministrów zasiadaiących Decyzyi podpisać nie chciał, Król odstąpi od tey decyzyi, a gdyby przy niey upierał się, Marszałek Seymowy, w tym przypadku, upraszać będzie o zwołanie Seymu gotowego; i ieżeli Król spóźniać będzie zwołanie, Marszałek to wykonać powinien. — Jako nominowanie wszystkich Ministrów, tak i wezwanie z nich iednego od każdego Administracyi wydziału, do Rady swoiey czyli Straży, Króla iest Prawem. Wezwanie to Ministra do zasiadania w Straży na lat dwa będzie, z wolnym onego na dal przez Króla potwierdzeniem. Ministrowie do Straży wezwani w Kommissyach zasiadać nie maią. W przypadku zaś gdyby większość dwóch trzecich części wotów sekretnych, obudwóch Izb złączonych na Seymie, Ministra bądź w Straży, bądź w Urzędzie odmiany żądała; Król natychmiast na tego mieysce innego nominować powinien. Chcąc, aby Straż Praw Narodowych obowiązana była do

ścisłéy odpowiedzi Narodowi, za wszelkie onych przestępstwa, stanowiemy: Iż gdy Ministrowie będą oskarżeni przez Deputacyą, do examinowania ich czynności wyznaczoną o przestępstwo Prawa, odpowiadać maią z Osoby i maiątków swoich. We wszelkich takowych oskarżeniach Stany Zgromadzone, prostą większością Wotów Izb złączonych odesłać obwinionych Ministrów maią do Sądów Seymowych po sprawiedliwe i wyrównywaiące przestępstwu ich ukaranie, lub przy dowiedzioney niewinności od sprawy i kary uwolnienie. Dla porządnego Władzy wykonawczéy dopełnienia, ustanawiamy oddzielne Kommissye, maiące związek ze Strażą, i obowiązane do posłuszeństwa teyże straży: Kommissarze do nich wybierani będą przez Seym dla sprawowania Urzędów swoich w przeciągu czasu Prawem opisanego. Kommissye te są: 1*mo* Edukacyi 2*do* Policyi. 3*tio* Woyska. 4*to* Skarbu. Kommissye Porządkowe Woiewódzkie na tym Seymie ustanowione, równie do dozoru Straży należące, odbierać będą rozkazy przez wyżéy wspomnione pośrednicze Kommissye, *respective* co do obiektów każdéy z nich władzy i obowiązków.

VIII.

Władza Sądownicza.

Władza Sądownicza nie może bydź wykonaną, ani przez Władzę Prawodawczą, ani

przez

przez Króla, lecz przez Magistraty na ten koniec ustanowione i wybierane. Powinna zaś bydź tak do mieysc przywiązaną, ażeby każdy Człowiek bliską dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie grożną nad sobą rękę kraiowego Rządu. Ustanawiamy przeto: 1*mo.* Sądy Pierwszey Instancyi dla każdego Woiewództwa, Ziemi i Powiatu, do których Sędziowie wybierani będą na Seymikach. Sądy Pierwszey Instancyi zawsze będą gotowe, i czuwaiące na oddanie sprawiedliwości tym, którzy iey potrzebuią. Od tych Sądów iść będzie Appellacya na Trybunały Główne dla każdey Prowincyi bydź maiące, złożone równie z Osób na Seymikach wybranych. I te Sądy tak pierwszey, iako i ostatniey Instancyi będą Sądami Ziemskiemi dla Szlachty i wszystkich Właścicielów Ziemskich z kimkolwiek, *in Causis Juris et Facti.* 2*do.* Jurysdykcye zaś Sądowe wszystkim Miastom podług Prawa Seymu teraźnieyszego: o *Miastach wolnych Królewskich*, zabezpieczamy. 3*tio.* Sądy Referendarskie dla każdey Prowincyi osobne mieć chcemy w Sprawach Włościan wolnych, dawnemi Prawami Sądowi temu poddanych. 4*to.* Sądy Zadworne Assessorskie, Relacyyne i Kurlandzkie zachowuiemy. 5*to.* Kommissye wykonawcze będą miały Sądy w Sprawach do swey administracyi należących. 6*to.* Oprócz Sądów w Sprawach Cywilnych i Kryminalnych dla wszystkich Stanów, będzie Sąd Naywyższy Sey-

mowy zwany. Do którego przy otwarciu każdego Seymu obrane będą Osoby. Do tego Sądu należéć maią występki przeciwko Narodowi i Królowi, czyli *Crimina Status.* — Nowy Codex Praw Cywilnych i Kryminalnych przez wyznaczone przez Seym Osoby spisać rozkazuiemy.

IX.

Regencya.

Straż będzie oraz Regencyą, maiąc na czele Królową, albo w iey nieprzytomności Prymasa. W tych trzech tylko przypadkach mieysce mieć może Regencya: 1*mo*. W czasie małoletności Króla. 2*do* W czasie niemocy trwałe pomieszanie zmysłów sprawuiącéy. 3*tio* W przypadku, gdyby Król był wzięty na woynie. Małoletność trwać tylko będzie do lat 18 zupełnych; a niemoc względem trwałego pomięszania zmysłów deklarowaną bydź nie może, tylko przez Seym gotowy większością wotów trzech części przeciwko czwartéy Izb złączonych. W tych przeto trzech przypadkach Prymas Korony Polskiéy Seym natychmiast zwołać powinien, a gdyby Prymas tę powinność zwłoczył, Marszałek Seymowy listy okólne do Posłów i Senatorów wyda. Seym gotowy urządzi koléy zasiadania Ministrów w Regencyi, i Królową do zastąpienia Króla w obowiązkach iego umocuie. A gdy Król w pierwszym przypadku z małoletności wyydzie, w drugim do zupełne-

go przyydzie zdrowia, w trzecim z niewoli powróci, Regencya Rachunek z czynności swoich oddadź mu powinna, i odpowiadać Narodowi za czas swego urzędowania, tak iak iest przepisano o Straży na każdym Ordynaryynym Seymie, z osób i maiątków swoich.

X.

Edukacya Dzieci Królewskich.

Synowie Królewscy, których do następstwa Tronu Konstytucya przeznacza, są pierwszemi Dziećmi Oyczyzny; przeto baczność o dobre Ich wychowanie do Narodu należy, bez uwłoczenia iednak Prawom Rodzicielskim. Za Rządu Królewskiego, sam Król z Strażą i wyznaczonym od Stanów *Dozorcą Edukacyi Królewiców*, wychowaniem ich zatrudniać się będzie. Za Rządu Regencyi, taż z wspomnionym *Dozorcą* Edukacyą Ich, powierzoną mieć sobie będzie. W obudwóch przypadkach Dozorca od Stanów wyznaczony, donosić winien na każdym Ordynaryinym Seymie o Edukacyi i postępku Królewiców. Kommissyi zaś Edukacyyney powinością będzie, podać układ Instrukcyi i Edukacyi Synów Królewskich, do potwierdzenia Seymowi, a to, aby iednostayne w wychowaniu Ich prawidła wpaiały ciągle i wcześnie w umysły przyszłych Następców Tronu, Religiią, miłość Cnoty, Oyczyzny, Wolności i Konstytucyi kraiowey.

XI.

Siła Zbroyna Narodowa.

Naród winien iest sobie samemu obronę od napaści, i dla przestrzegania całości swoiéy. Wszyscy przeto Obywatele są obrońcami całości i Swobód Narodowych. Woysko nic innego nie iest, tylko wyciągnięta siła obronna i porządna z ogólnéy siły narodu. Naród winien Woysku swemu nagrodę i poważenie za to, iż się poświęca iedynie dla iego obrony: Woysko winno Narodowi strzeżenie granic i spokoyności powszechnéy, słowem, winno bydź iego naysilnieyszą tarczą. Ażeby przeznaczenia tego dopełniło niemylnie, powinno zostawać ciągle pod posłuszeństwem Władzy wykonawczéy, stosownie do opisów Prawa; powinno wykonać przysięgę na wierność Narodowi i Królowi, i na obronę Konstytucyi Narodowéy. Użytym bydź więc Woysko Narodowe może na ogólną Kraiu obronę, na strzeżenie fortec i granic, lub na pomoc Prawu, gdyby kto exekucyi iego nie był posłusznym.

Stanisław Nałęcz Małachowski Ref. W. K. Seymowy i Konfederacyi Prowincyi Koronnych Marszałek.

Kazimierz Xiążę Sapieha Generał Art. Lit. Marszałek Konfederacyi W. Xtwa Littgo.